

JE MEDIÁLNY JAZYK POUŽITEĽNÝ NA ŠÍRENIE NÁBOŽENSKÝCH POSOLSTIEV? OBSAHOVÁ ANALÝZA MEDIÁLNEHO SPRACOVANIA TÉMY SEXUÁLNEJ VÝCHOVY

Terézia Rončáková

Abstrakt

Príspevok prináša výsek z výskumného projektu zameraného na tému vhodnosti mediálneho jazyka na prenášanie náboženských posolstiev. Zameriava sa na obsahovú analýzu mediálneho spracovania témy sexuálnej výchovy. Používa metódu sledovania zdieľaných ideí (*topoi*). Autorka určila kľúčové zdieľané idey použité pri sekulárnom a náboženskom spracovaní tých istých tém a pokúsila sa sformulovať odporúčania na účinné komunikovanie náboženského postoja k sexuálnej výchove. Vychádzala pritom zo zistenej výraznej diskrepancie medzi pôvodným náboženským posolstvom a mediálne spracovaným náboženským posolstvom, ako aj medzi základnými zdieľanými ideami, na ktorých stojí originálne náboženské posolstvo a transformované mediálne posolstvo. Nesúlad sa ukázal byť predovšetkým ideologický – zlad'ovanie náboženského a mediálneho jazyka sa teda odohráva v rovine filozofického chápania jazyka ako spôsobu interpretácie sveta. Jeho možnosti sú obmedzené podmienkou nevzdávať sa vlastnej identity.

Kľúčové slová

médiá – náboženstvo – sexuálna výchova – *frames* – *topoi* – ideológia – identita

Možno náboženské posolstvá prenášať mediálnym komunikačným kanálom? Ak sa o to usilujeme, ako to dopadne? Ako také pokusy vyzerajú v slovenskej realite? Čo z deformácií posolstva je nevyhnutne dané prirodzenými charakteristikami prenosového kanála (masových médií) a čo je „navyš“ – a za istých okolností by nemuselo byť? Takéto otázky stoja v pozadí výskumu Katedry žurnalistiky Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, ktorý nesie názov Vhodnosť mediálneho jazyka na prenášanie náboženských obsahov. Členovia výskumného tímu sa metódami obsahovej analýzy a skupinových rozhovorov zameriavajú na komunikačný kanál, komunikačný kód, vonkajšie vplyvy – ako prvky prenosového procesu – a na samotné posolstvo. Na jeho skúmanie zvolili prispôsobenú metódu sledovania tematických rámcov (*frames*) a metódu sledovania spoločných, zdieľaných¹ ideí (*topoi*). Autorka tohto textu sa v rámci projektu

¹ Výraz zdieľaný je v aktuálnej slovenčine nespisovný, označuje sa za bohemizmus, prípadne germanizmus (ak berieme do úvahy dlhší úsek etymologického vývoja). Už v r. 2003 sa však za jeho návrat medzi spisovné slová v prípade odbornej terminológie vyslovil J. Horecký (porov.: HORECKÝ, Zdeľovať – zdieľať Ján.: In: *Slovenská reč*, roč. 68, 2003, č. 4, s. 256 – 257). Autorka zastáva názor, že súčasná komunikačná situácia si vyžaduje jeho obnovené používanie aj mimo odbornej terminológie. Práve v danej situácii – na vyjadrenie súhlasu, stotožnenia sa s niečím – ho považuje za nenahraditeľné.

venovala aj obsahovej analýze novinárskych prejavov. Na tomto mieste predstaví niektoré zaujímavé výsledky na malom výseku výskumnej vzorky, a to na téme sexuálnej výchovy v jej mediálnom spracovaní.

K METODOLÓGII

Frames (rámce) sa chápu ako určité „aspekty udalostí a vecí a ich prepájanie tak, aby sa podporila určitá interpretácia, hodnotenie a/alebo riešenie“ (Entman, 2004, s. 5). Podľa R. Entmana majú *frames* štyri funkcie. Definujú problém, ponúkajú interpretáciu príčin, obsahujú morálny postoj k problému a sľubujú riešenie, nápravu alebo smer potrebnej reakcie. (Porov. aj: Entman, 1993, s. 51 – 58.) Nepredstavujú teda len tematické rámce, ale siahajú až ku koreňom tematickej selekcie, zdôvodňujú ju, ba v určitých prípadoch sa dá hovoriť aj o apeli na spoločné, zdieľané presvedčenia. Tak poňal *frames* napr. D. Contreras (Contreras, 2007, s. 126 – 128), keď prezentuje určité „frázy“, na ktorých sa zakladá *framing* udalostí spojených s cirkvou. Niektoré sú pozitívne – cirkev ako užitočná sociálna inštitúcia, cirkev ako duchovná skutočnosť usilujúca sa nasledovať svojho Zakladateľa, niektoré negatívne – cirkev neverná svojmu učeniu, cirkev ako nepriateľka pokroku, demokracie, tolerance a niektoré neutrálne – cirkev ako inštitúcia s určitou spoločenskou váhou, ktorej treba prikladať význam.

Keď sme výskumnú paradigmu rámcovania (*framing*) aplikovali na skúmanie prenosu náboženských posolstiev mediálnym jazykom, sústredili sme sa na samotné posolstvo textu. Znamená to, že sme pri každom texte stručne vyjadrili jeho základnú myšlienku (v niektorých prípadoch viaceru základných myšlienok), niečo, čo ostáva v príjemcovi ako dojem, ako pamäťová stopa.

Na to priamo nadviazalo hľadanie tzv. *topoi*, teda cesta ešte hlbšie – k viac alebo menej podvedomým príčinám toho, že myšlienka nájde u príjemcu odozvu, že bude prijatá, že osloví a dostane príležitosť pôsobiť, formovať. *Topoi* sme charakterizovali ako „argumentačné schémy“. Vychádzajú z dedičstva starej rétoriky, kde sa nazývali aj *loci communes*, do súčasnej angličtiny prekladané ako *common places*, teda určité „spoločné miesta“. D. Walton, C. Reed a F. Macagno konštatujú oživenie klasického dedičstva, opisujú opätovný návrat nových argumentačných štúdií k nemu a vznik novej disciplíny, pričom zdôrazňujú, že niektoré *topoi* „sú založené na logicko-sémantických charakteristikách a sú nevyhnutne pravdivé; iné sú len možné“ (Walton, Reed, Macagno, 2008, s. 307). Podstatné je však, že sú to ony, čo umožňuje akýkoľvek verejný diskurz.

„*Topoi*, *loci* alebo *common places* pomáhajú posudzovať ľudské kvality, postoje a politické i spoločenské správanie. Preto ponúkajú morálne zásady, ktoré umožňujú kriticky skúmať a chápať podstatu mnohých novinových článkov. Sú prítomné v spravodajstve aj v masovej beletrii, nesmú sa však objaviť, kým ešte spoločenské morálne hodnoty podliehajú zmene alebo sa o nich diskutuje.“ (Gaitano, 2009)

Podľa N. Gonzáleza Gaitana umožňujú *topoi* stavať premisy považované za samozrejmé, o ktorých sa nediskutuje a vďaka ktorým dochádza k spoločnému chápaniu významov čiastkových diskurzov, bez ohľadu na to, či publikum s pisateľovým názorom (predpokladaným alebo explicitným) súhlasí alebo nesúhlasí.

Keď sme teda hľadali *topoi* jednotlivých posolstiev, pýtali sme sa: Na aké presvedčenie príjemcu text apeluje, prečo je dôveryhodný, oslovujúci, prijímaný ako pravdivý a správny? Dostali sme sa tak k určitým hodnotám dôležitým pre súčasnú spoločnosť, prirodzeným aj kultúrnym, ktoré sme pomenovali, usporiadali do klasifikačných kategórií a následne interpretovali.

Z celkovej výskumnej vzorky 261 článkov zozbieraných zo slovenských denníkov, týždenníkov a tlačových agentúr a rozdelených do ôsmich tém sme v tejto časti analyzovali 200 článkov, a to z tematických kategórií návšteva pápeža Benedikta XVI. v Rakúsku, návšteva pápeža Benedikta XVI. v USA, pastierske listy slovenských biskupov, sexuálna výchova a výhrada vo svedomí.

V tomto príspevku predstavujeme výsek zistení na vzorke 44 textov o sexuálnej výchove. Skúmali sme posolstvá textov, ich *topoi* a sprievodné javy, ktoré sa počas výskumu ukázali ako dôležité pre celkové chápanie komunikačného kontextu. Na tomto mieste z priestorových dôvodov predstavíme iba časť o *topoi*.

Hodnotiaci vektor

Pri rozlišovaní posolstva a jeho ideového základu zohráva dôležitú úlohu celkové pozitívne alebo negatívne vyznenie textu. To bola preto prvá charakteristika, ktorú sme si pri analýze jednotlivých článkov všímali. Predtým, ako texty podrobíme hĺbkovému skúmaniu podľa *frames* a *topoi*, štatisticky zhrnieme tento ukazovateľ.

Téma sexuálnej výchovy rezonovala v slovenskej spoločenskej diskusii v určitých obdobiach veľmi výrazne, a to aj s výrazným cirkevným komunikačným vkladom. Podnetom na spoločenskú diskusiu bolo najmä vydanie učebnice sexuálnej výchovy Slovenskou spoločnosťou pre plánované rodičovstvo (SSPR) spojené so snahou zaviesť sexuálnu výchovu do škôl ako samostatný predmet v lete 2007 a návrh Národného programu ochrany sexuálneho a reprodukčného zdravia z dielne tej istej spoločnosti z konca roka 2007 s mediálnym kulmináčnym bodom v marci a v apríli 2008. Prvá iniciatíva si razila cestu cez ministerstvo školstva, druhá cez ministerstvo zdravotníctva; neuspela napokon ani jedna. Menší rozruch spôsobili aj akcie typu konferencia Sexualita a kvalita života: výzvy pre výchovu a školu, ktorú organizovala SSPR v októbri 2005, školská súťaž Zdravý a bezpečný sex v apríli 2007 alebo Národný týždeň kondómov v máji 2007. Médiá sa téme venovali v širokej škále spravodajských i analytických materiálov, a to aj mimo základných časových rámcov daných prítomnosťou aktualizáčného momentu, niekedy z

vlastnej iniciatívy (napr. súkromný výskum denníka Pravda zameraný na sexuálne správanie obyvateľov Slovenska v júli 2004).

		hodnotiaci vektor príspevku			
		pozitívny	negatívny	neutrálny	spolu
typ príspevku	sekulárny	8	14	3	25
	náboženský	19	–	–	19
	spolu				44

Rozdiel medzi sekulárnymi a náboženskými médiami je prirodzený a očakávaný najmä vzhľadom na to, že náboženské fungujú skôr ako servisné služby cirkvi a jej inštitúcií a materiály, ktoré publikujú, často vôbec nemajú žurnalistické spracovanie (ostávajú pri uverejňovaní vyhlásení, listov, kázni, komuniké, programov a pod.).² Materiály uverejnené v náboženských médiách môžeme teda zväčša považovať za „surové“ posolstvo v jeho pôvodnej podobe a až na materiáloch publikovaných v sekulárnych médiách môžeme skúmať ich transformáciu po prechode žurnalistickým komunikačným kanálom.

Samozrejme, aj náboženské médiá priniesli niekoľko komentárov a správ. To však nespochybňuje potrebu metodologicky rozdeliť skúmané texty na texty náboženských médií, ktoré možno chápať ako náboženské posolstvo vo svojej originálnej podobe a texty sekulárnych médií, kde sa už posolstvo ocitá žurnalisticky „prežuté“.

TOPOI V CIRKEVNÝCH MÉDIÁCH

Pri posolstvách na tému sexuálnej výchovy rezonovali v náboženských médiách *topoi* odvolávajúce sa na slobodu, prirodzený zákon, hodnotu rodiny, úctu k životu a jednotlivé cnosti. Ďalej priniesla táto téma *topoi* morálky (stráženej cirkvou), zodpovednosti (v protiklade k liberalizmu), formácie (v protiklade k čistej informácii), ľudskej osoby v jej celostnosti, ba aj topos hnevu (v materiáloch reagujúcich na protistranu a jej praktiky).

Zhrňme:

1. Sloboda človeka.
2. Prirodzený zákon.
3. Rodina vs. štát.
4. Úcta k životu.
5. Cirkev ako strážkyňa morálky.

2 Spracovanie náboženskej témy v médiách podrobne opísal napr. I. Gazda, ktorý konštatuje výraznú diskrepanciu medzi spracovaním témy v sekulárnych a náboženských médiách (Gazda, 2009).

6. Zodpovednosť vs. liberalizmus.
7. Formácia vs. informácia.
8. Celostnosť človeka ako osoby.
9. Cnosti, hodnoty: pravdovravnosť, vernosť, úcta k druhým, čistota, pravá láska.
10. Hnev, averzia, zášť.

Topos slobody človeka sa v danom kontexte týkal predovšetkým slobody od ideologického nátlaku. V náboženskom prostredí sa poukazovalo najmä na škodlivosť liberálnych ideológií a na to, že vôbec ide o ideológiu, aj keď ony samy sa prezentujú skôr ako antiideológia.

Oblasť sexuality, sexuálnej morálky priniesla príležitosť zdôrazniť topos prirodzeného zákona, pre náboženské posolstvá typický. Vychádza z presvedčenia, že Boh dal človeku návod na šťastie a každé konanie proti jeho návodu (zákonu) človeka a jeho šťastie ohrozuje. Znova sa teda dostávame k základu viery, nevyhnutnej na zdieľanie takéhoto presvedčenia. A môžeme len zopakovať, že argument „Boh vie lepšie“ je v sekulárnej komunikácii nepoužiteľný.

Na podklade sporu o sexuálnu výchovu vystúpil do popredia topos hodnoty rodiny a jej úlohy nadradenej nad úlohu štátu. V sekulárnych médiách sa toto presvedčenie ukáže ako bod konfliktu: časť autorov ho zdieľa, časť naopak.

Medzi základné *topoi* náboženských posolstiev patrí úcta k životu, opakovaná aj v súvislosti so sexuálnou výchovou. Túto myšlienku sprevádza predpoklad plnohodnotnosti života od počatia po prirodzenú smrť a v náboženskom prostredí funguje ako známe, účinné, často používané heslo na identifikovanie „dobrého“ a „zlého“. Ukazuje sa však, že v širšej spoločnosti nedosahuje žiadanú účinnosť, ba stáva sa zdrojom kontroverzií, čo je problém presahujúci záber našej analýzy, treba naň však brať pri šírení náboženských posolstiev prostredníctvom médií ohľad.

Na zdieľanú náboženskú vieru sa odvoláva aj topos, ktorý môžeme stručne sformulovať ako „morálka“, pretože tento široký pojem nadobúda v náboženskom prostredí svojbytnosť a chápe sa pomerne jednotne ako zhoda konania s Božími (a cirkevnými) zásadami správneho života, platnými pre veriacich aj neveriacich – práve preto, lebo Božie znamená prirodzené (pozri časť o prirodzenom zákone).³ Cirkev sa predstavuje ako strážkyňa morálky, čo jej dáva dôvod a oprávnenie na verejné účinkovanie. Hoci morálka/morálnosť zďaleka nie je iba náboženský pojem a hodnotenie správnosti činov nie je doménou cirkvi, v danom kontexte sa aj topos morálky javí ako založený na viere a pomerne obmedzený v účinku v mimocirkevnom prostredí.

V súvislosti so sexuálnou výchovou a postojom k sexualite vôbec sa ako

3 Samozrejme, problém je širší a definícia morálky/morálnosti komplikovanejšia – my sa usilujeme v zámernom zjednodušení poukázať len na všeobecné chápanie výrazu morálka vo veriacej verejnosti. Katechizmus Katolíckej cirkvi definuje morálnosť ako inherentnú vlastnosť slobodného ľudského konania, ktoré možno vďaka nej posúdiť ako dobré alebo zlé, pričom predstavuje jej tri základné prvky, „pramene“: predmet, úmysel a okolnosti (porov. KKC, čl. 1750).

významný základ náboženských posolstiev ukázal apel na zodpovednosť a zodpovedné správanie, postavený na presvedčení, že bezbrehosť človeku škodí. Často sa spájal s argumentom, že voľný sex škodí, ktorému chýbalo hlbšie zdôvodnenie, odvolával sa iba na zdieľané presvedčenie. V porovnaní s presvedčeniami opačného charakteru sa tento apel javí ako náročnejší, ťažšie prijateľný, ťažšie zdôvodniteľný. Konflikt postavený do roviny zodpovednosť vs. liberalizmus sa tak ukazuje ako ďalší významný bod rozchodu medzi základnými ideovými presvedčeniami, zastrešujúcimi náboženské posolstvá a ich sekulárne interpretácie.

Spor medzi určitým dobrovoľným obmedzením vlastnej slobody (chápaným ako jej rozšírenie) a odporom voči nemu sa prejavuje aj v topos formácie postavenej do protikladu k informácii. Kým v sekulárnom prostredí sa informácia prezentuje ako záruka osobnostného rozvoja a rastu, v náboženskom prostredí sa kladie dôraz na formačnú silu informácie, a teda na potrebu zaobchádzať s ňou citlivo, v kontexte morálky a hodnôt. To priamo vedie k potrebe kontroly, dohľadu, čím sa náboženské presvedčenie dostáva do rozporu s liberálnymi presvedčeniami, a teda stáva sa pomerne ťažko prijateľným v sekulárnom prostredí.

Typický náboženský topos, vychádzajúci z teologickej antropológie, predstavuje apel na celosť človeka ako osoby. V súvislosti s témou sexuality sa uplatňoval ako presvedčenie o potrebe neredukovať sex iba na telesnosť a dbať pri sexuálnej výchove na dôstojnosť a celosť osoby vychovávaného. Aj v tomto prípade ide o účinný prostriedok na oslovenie tých, ktorí dané ideové východiska zdieľajú. V kontakte s príjemcami iného druhu je už pomerne náročné nachádzať zrozumiteľné argumenty, formulácie, a najmä spoločné body, na ktorých by argumenty a tézy mohli stáť.

Podobne ako v iných súvislostiach, aj pri tejto téme sa ako jeden zo základných topos objavoval zdieľaný pohľad na určité základné hodnoty, cnosti. Stretli sme sa napr. s myšlienkou odporu ku klamstvu (poukazovanie na lži protistrany), čistoty, vernosti, úcty k druhým, pravej lásky (trvalej, vernej, zodpovednej, trpezlivej). Charakteristické pre toto ideové východisko je odvolávanie sa na „pravosť“ – pravá láska, pravé šťastie, pravá solidarita atď., čím dostávajú *topoi* moralizátorský, výchovno-formačný akcent a s ním odpudzovací potenciál. Zvlášť, ak tento postoj komunikátora podporí náboženská terminológia. Častý je napr. výraz čistota, typický výlučne pre náboženské prostredie a sekulárnemu prostrediu cudzí. Okrem budovania na spoločnom základe sa preto ukazuje ako potrebný aj dôraz na spoločný slovník, hoci hľadanie plnohodnotných ekvivalentov môže byť veľmi náročné – ako je to práve pri výraze čistota. Napr. výraz čistý partnerský život je v náboženskom prostredí veľmi výrečný a obsažný, kým v nenáboženskom prostredí pôsobí kontraproduktívne (ako komunikačná bariéra) a treba ho nahradiť opisom.

Konfliktné témy ako sexuálna výchova prinášajú aj nezvyčajný topos hnevu. Nezvyčajný však treba chápať skôr ako neočakávaný než zriedkavý alebo

protirečivý vo vzťahu k poslaniu cirkvi a k celkovému charakteru jej posolstiev. Hnev nie je negatívna hodnota, naopak, je potrebný, ak povzbudzuje človeka do nápravy nežiaduceho stavu. V našej výskumnej vzorke sme ho zaregistrovali v materiáloch, ktoré poukazovali na zaujatosť proti cirkvi či na diskriminačné postoje voči katolíkom. Hnev sa teda obracal proti tým, ktorí klamú, zavádzajú, nechcú komunikovať. Prerastal však aj do emotívnych polôh, keď sa k nemu pridružovali averzie a zášť. V takom prípade sa dostával z argumentačnej roviny do roviny emotívnej, čím oslaboval a ohrozoval účinok samotného posolstva. Hnev a emócie sú účinné, avšak takmer výlučne v domovskom prostredí zdieľaných presvedčení. V snahe komunikovať náboženské posolstvo navonok, treba dbať na racionálny argumentačný základ.

TOPOI V SEKULÁRNYCH MÉDIÁCH

Sekulárne médiá tiež priniesli v súvislosti s témou sexuálnej výchovy pestrú paletu *topoi*. Výraznú zhodu s cirkevnými médiami možno sledovať v ideách slobody a hodnoty rodiny, nadradenej štátu; výrazný rozpor sme zaregistrovali v myšlienkach potreby školy a jej výchovnej úlohy, hodnoty informácie užitočnej samej osebe, ceny pokroku (vrátane pokroku a vývoja v oblasti morálky) a dovolenia toho, čo je príjemné. Ako významný sa javil aj topos neprijateľnosti pokrytectva, aplikovaný na správanie cirkvi.

Ako základné *topoi* v sekulárnej mediálnej komunikácii o sexuálnej výchove sa teda javia:

1. Sloboda.
2. Rovnosť.
3. Ľudská dôstojnosť.
4. Neprijateľnosť pokrytectva.
5. Rodina vs. štát.
6. Potreba školy a jej výchovnej úlohy.
7. Liberálny pohľad na informáciu: užitočná sama osebe.
8. Cena pokroku.
9. Príjemné je dovolené a dobré.
10. Morálka (a cirkev ako jej strážkyňa).
11. Hodnota zdravia.
12. Cirkev chce dobro človeka.

Topoi slobody možno zdôrazniť ako jeden zo základných nosných pilierov sekulárnej mediálnej komunikácie. V spätosti so sexuálnou výchovou sa objavoval, podobne ako v náboženskom kontexte, najmä v materiáloch negatívne sa vymedzujúcich voči ideológiám, ich manipulácii a závislosti od nich. Ten istý postoj sa týkal aj náboženskej ideológie, aj liberálnej ideológie – objavoval sa teda v materiáloch pozitívne naklonených náboženskému posolstvu, aj negatívne ho

interpretujúcich. Znova teda máme pred sebou silný a účinný topos, zdieľaný a prijímaný v sekulárnom prostredí, avšak poskytujúci látku na diametrálne odlišné postoje v závislosti od vstupov na strane komunikátora a komunikanta, v našom prípade najmä od ich osobného vzťahu k náboženstvu a jeho ambícií viesť človeka k pravde.

Ako významný topos v sekulárnom prostredí sa ukázala rovnosť, v danom kontexte rovnosť lekárov v prístupe k výhrade vo svedomí. Táto téma síce súvisela so sexuálnou výchovou iba okrajovo, ale objavovala sa popri nej. Rovnosť sa chápe ako ľudské právo a ukazuje sa v sekulárnom prostredí pomerne silno zakorenená, čo môže byť výzvou pre náboženských komunikátorov na využitie tejto zdieľanej idey aj pri šírení náboženského posolstva.

Podobné miesto zaujíma v sekulárnej mediálnej komunikácii topos ľudskej dôstojnosti. Stretli sme sa s ním pri obhajobe hodnoty súkromia či intimity žiakov (keď médium kritizovalo nevhodnosť navrhovaných pracovných listov). Táto hodnota sa ukazuje ako ďalšie vhodné východisko na šírenie náboženského posolstva. Zdá sa, že ju možno považovať za určitý sekulárny pendant náročnej antropologickej náboženskej idey celostnej ľudskej osobnosti, za cestu k zrozumiteľnejšej komunikácii na tomto základe.

Odpor voči pokrytectvu figuruje ako výrazný topos tých mediálnych materiálov zameraných na náboženské posolstvo, ktoré upozorňujú na nesúlady medzi náukou a konaním v prostredí cirkvi. Vychádzajú pritom z dvojakeho zdroja: z faktov vypozerovaných na strane cirkvi a z predsudku voči nej. Pre náboženských komunikátorov to môže byť výzva reagovať práve cez topos pokryectva, ale s dôrazom na fakty.

V cirkevnom prostredí sme sledovali prítomnosť zdieľaného presvedčenia o hodnote a funkcii rodiny, nadradenej štátu. V menšej miere sme sa s ním stretli aj v sekulárnom prostredí, a to výlučne v článkoch orientovaných vzhľadom na náboženské posolstvo pozitívne. Negatívne ladené články, naopak, budovali svoje tézy na predpoklade, že škola (a teda štát) je veľmi potrebná a má vo výchove významne dopĺňať rodinu, ba ju aj suplovať tam, kde sa rodina ukazuje ako neschopná.

Toto presvedčenie úzko súvisí s ideou významu informácie chápanej ako nevyhnutne užitočnej. Informácia sama osebe zaručuje vyššiu kvalitu života, vedie k rozvoju, posilňuje bezpečnosť osoby a sama koriguje jej správanie. To o. i. znamená, že má prirodzenú schopnosť klásť hranice bezuzdnosti. V prípade sexuálnej výchovy to napr. znamenalo predpoklad, že väčšia informovanosť odradí mládež od predčasných sexuálnych skúseností, stretli sme sa konkrétne s hranicou predčasnosti 15 rokov. Čiže s hranicou zákonnej definície maloletosti. Je otázne, nakoľko možno túto hranicu považovať za nemenný ideál a nakoľko za menlivú aktuálnu dohodu. Idea informácie/informovanosti sa objavovala v materiáloch ladených vzhľadom na náboženské posolstvo výlučne negatívne, nanajvýš

neutrálne. V ich podtexte stál predpoklad odporu cirkvi k informovanosti, vytvárali teda negatívny obraz náboženskej sexuálnej výchovy a usilovali sa negatívne vymedziť voči každému jednostrannému ovplyvňovaniu rozhodovania. Znova teda cítime nedôveru voči cirkvi a jej účinkovaniu na človeka.

Za typický sekulárny topos môžeme označiť vieru v pokrok a jeho cenu. Spája sa s presvedčením, že morálka podlieha vývoju a že cirkev tomuto pokroku, vývoju bráni. Aj toto presvedčenie sa úzko spája s hodnotou informácie, lebo práve ona prospieva kvalitnému životu, umožňuje osobnostný rast, odbúrava zadubenosť, je dôležitá na orientáciu v živote... Brániť informovanosti a pokroku je preto zaostalé a spiatočnické. Pokrok sa pritom stotožňuje s liberalizáciou a toto presvedčenie sa premieta do požiadavky, že morálka by sa mala liberalizovať, ktorú sme zaregistrovali v podtexte materiálov tohto druhu. Zdá sa teda, že viera v pokrok a vo vývoj morálky bude vždy jedným z kameňov úrazu vo vzťahu sekulárneho a náboženského sveta, a teda aj v účinkovaní náboženského posolstva v sekulárnom prostredí, vrátane mediálneho.

Na presvedčenie o potrebe liberalizovať morálku úzko nadväzuje idea, že to, čo je príjemné, je aj dovolené a dobré. Apeluje na nižšie ľudské pudy (na rozdiel od náboženských *topoi* užšej cesty alebo zodpovednosti), čo jej zaručuje úspešnosť. Možno tu však sledovať aj istý paradox: kým sex sa označuje za dôležitý a zdravý bez ohľadu na záväzky a iné škodlivé obmedzenia, zároveň sa poukazuje na povinnosť biskupov (resp. kléru celkovo) dodržiavať svoj celibát. Tento rozpor naznačuje určitú vnútornú nekonzistentnosť (načo by mali byť pravidlá nejakého celibátu dobré, keď vo všeobecnosti sú pravidlá zlé?) a zároveň určité očakávania v postoji voči cirkvi (cirkev by mala aj v spoločnosti bez záväzkov a obmedzení predstavovať určitý vzor pravidiel a zásad, ktoré sú nemenné a nepáči sa nám, keď sa tomuto poslaniu spreneveruje). Pre cirkev to môže byť výzva hovoriť cez vlastné svedectvo, cez svedectvo svojich členov o hodnote záväzku a obmedzenia, aby dávala ľuďom z vonkajšieho prostredia šancu oprieť sa o túto ponuku, keď to budú potrebovať a chcieť.

Tento záver potvrdzuje aj topos morálky (stráženej cirkvou), s ktorým sme sa stretávali nielen v cirkevných mediálnych materiáloch, ale aj v sekulárnych, a to bez ohľadu na ich pozitívnu/negatívnu orientáciu. Naznačovali vysoké očakávania od cirkvi ako strážkyne a vzoru morálky (ako sme ju zadefinovali vyššie), ako aj potrebu takto chápanej morálky vôbec.

Okrajovo sme sa stretli ešte s hodnotou zdravia, na ktorej sekulárne médium vybuďovalo svoje (pozitívne) posolstvo o sexuálnej výchove a s ideou dobra, ktoré cirkev pozná a usiluje sa oň. Aj tento topos sa vyskytol v pozitívne ladenom texte, konkrétne v agentúrnom referáte o liste biskupa Františka Tondru, preto ho zaraďujeme medzi nevlastné sekulárne materiály a aj jeho základnú myšlienku hodnotíme ako atypickú.

ZÁVER

V postoji k sexuálnej výchove sa cirkevné a náboženské médiá zhodli v základných presvedčeniach o slobode človeka (od ideológií), o hodnote a úlohe rodiny, nadradenej štátu, o očakávaní cirkevnej morálnej autority. Príkry rozpor sme zaznamenali, naopak, v sekulárnej požiadavke na liberalizáciu morálky a rešpektovanie jej vývoja; na odbúranie pravidiel a obmedzení, lebo všetko príjemné je zároveň dovolené a dobré; na nekontrolované sprístupňovanie informácií, lebo ony samy nesú v sebe schopnosť pozdvihať a korigovať ľudské správanie; ako aj na zvýšenie výchovných kompetencií školy (štátu) vo vzťahu k rodine, ktorá svoje úlohy nezvláda. Narazili sme tak na základné ideové konflikty, s ktorými treba v spoločenskej komunikácii buď jednoducho počítať, alebo na ne reagovať svedectvom o význame a dôsledkoch opačného správania. Účinok takej komunikácie možno predpokladať aj na základe očakávaní sekulárneho prostredia voči cirkvi ako strážkyne morálky a jej pravidiel. S ním súvisí odmietanie (cirkevného) pokrytectva, na ktoré možno tiež reagovať svedectvom. Určité cesty šírenia náboženského posolstva sa črtajú aj v sekulárnom príklone k hodnote ľudskej dôstojnosti a rovnosti, na pôdoryse ktorých možno zrozumiteľnejšie hovoriť o celostnosti ľudskej osoby. Osamotená ostáva cirkev vo svojich presvedčeniach založených na dôvere k Božiemu pohľadu na dobro človeka i sveta, kam možno zaradiť jej apely na dodržiavanie prirodzeného zákona alebo na úctu k životu od počatia po prirodzenú smrť. Tieto *topoi* sa ukazujú ako nepodstatné pre človeka, ktorý nemá dôvod predpokladať, že Boh (a jeho cirkev) pozná a chce dobro človeka a že Boží poriadok je najlepší pre jeho šťastie a pravú slobodu. Do tejto množiny ťažko odovzdateľných ideí patria aj niektoré cnosti, napr. vernosť, čistota, pravá láska. Iné možno označiť za „sekulárnejšie“, napr. pravdovravnosť alebo úctu k druhým. Osobitné miesto zaujal v tejto výskumnej vzorke topos hnevu, na ktorý apelovali apologetické cirkevné materiály a ktorý sa ukazuje ako oprávnený, hoci účinkuje iba v domovskom prostredí a zvädza k emotívnym prejavom averzie a zášti, čo posolstvo v konečnom dôsledku znehodnocuje.

ZDROJE

- Contreras, Diego: "Framing" e "news values" nell'informazione sulla Chiesa cattolica. In: Mora, Juan Manuel – Contreras, Diego – Carroggio, Marc (eds.): Direzione strategica della comunicazione della Chiesa. Rome: Edusc 2007, s. 121 – 136.
- Entman, Robert: Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 1993, 43, č. 4, s. 51 – 58.
- Entman, Robert: *Projections of Power: Framing News, Public Opinion and US Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press 2004.
- Gazda, Imrich: Sociálna náuka cirkvi a jej prezentácia v slovenských printových médiách. [Dizertačná práca.] Ružomberok: Filozofická fakulta KU 2009.
- González Gaitano, Norberto: Public and Published Views on the Catholic Church Before and After Benedict XVI Trip to the US. Hostovská prednáška na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty

Katolíckej univerzity dňa 25. marca 2009.

Katechizmus Katolíckej cirkvi. Trnava: SSV 1998.

Walton, Douglas – Reed, Christopher – Macagno, Fabrizio: Argumentation Schemes. Cambridge: Cambridge University Press 2008.

Can We Use the Media Language to Transmit Religious Messages? Content Analysis of the Topic of Sex Education in the Media

Abstract

The study deals with a part of a research project aimed at the media language suitability for religious messages transmission. It is focused on the content analysis of the sex education topic in the media. It uses a method of tracking common ideas (*topoi*). The author named key common ideas used in secular and religious treatment of the same topics and tried to offer some recommendations for effective communicating of religious attitude towards the sex education. The author builds her research question on the discrepancy between the original religious message and the same message represented in the media. The same discrepancy she sees between the fundamental common ideas – the ones of the religious message and the others in the transformed media message. In the first place, this discordance seems to be ideological. Therefore, the coordination of religious and media language is possible in the philosophical level, where the language is understood as a way of world interpretation. The possibilities of such language are limited by the condition not to leave one's own identity.

Keywords

media – religion – sex education – frames – *topoi* – ideology – identity

Terézia Rončáková (1980) po skončení štúdia žurnalistiky na FF UK v Bratislave (2002) pôsobila ako novinárka v tlačovej agentúre SITA, v Katolíckych novinách a vo Vatikánskom rozhlasu v Ríme. Súčasne obhájila dizertačnú prácu na Katolíckej univerzite v Ružomberku (2006). Vedecký záujem sústreďí na publicistický a náboženský štýl a na žurnalistickú žánrológiu. Pôsobí ako odborná asistentka na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. Je autorkou monografií Prienik náboženského a publicistického štýlu I. Keď chce cirkev hovoriť mediálnym jazykom a Prienik náboženského a publicistického štýlu II. Ako cirkev hovorí mediálnym jazykom. Angažuje sa ako členka Spoločenstva Ladislava Hanusa, združenia mladých katolíckych novinárov Network Slovakia a Fóra pre verejné otázky.

Mgr. Terézia Rončáková, PhD.

Katedra žurnalistiky
Filozofická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
Slovenská republika

roncakova@ku.sk